

Läsliv

2017 #2

Det ska
vara enkelt
att läsa

EN TIDSKRIFT FRÅN MYNDIGHETEN FÖR TILLGÄNGLIGA MEDIER

5

lästips
om hjärnan

Läsprojekt på
Ålstensskolan
i Bromma:

**”Legimus
är bara kul!”**

PORTRÄTTET: KARIN ZÄTTERMAN FICK AFASI EFTER HJÄRNBLODNING

Hiss och Bamse avgörande

”Jag tröttnade på att hamna på fel våning när jag åkte hiss”. Den insikten ledde till att Iréne Hjalmarsson tog det avgörande steget till att lära sig punktskrift. Läsliv besöker Wiks folkhögskola och möter personer som är nya i punktskriftens värld.

Att hitta tillbaka till skriftspråket har även Karin Zätterman brottats med. Hon fick afasi efter en hjärnblödning som gjorde att språket försvann. Tack vare högläsning ur sonens Bamsetidning kom talet sakta tillbaka. Nu kompletterar hon med talböcker och taltidningar. Läs mer i porträttet på sidan 14.

Hjärnans vägar äro outgrundliga. Men hur fungerar den egentligen? I detta nummer får ni tips på böcker om hjärnor hos siamesiska tvillingpar, fantomsmärter och hur banbrytande idéer uppstår.

Trevlig sommarläsning!

Lena Boqvist

Lena Boqvist, redaktör

Hjärnans vägar äro outgrundliga.

INNEHÅLL JUNI

- 3** Nytt från MTM
- 4** Barn & ungdom: Hela skolan lyssnar
- 9** 5 frågor till Katti Hoflin, Läsdelegationen
- 10** Språkverkstad i Uppsala
- 13** Boktips: Hjärnan
- 14** Karin Zätterman drabbades av afasi
- 18** Kurs i punktskrift för nybörjare
- 22** Talita läser taktila bilderböcker
- 23** Tidsfördriv
- 24** Boktips: Läs lätt i sommar

Läsliv ges ut av Myndigheten för tillgängliga medier. Citera oss gärna men ange källa. **Juni 2017 nummer 2. Utgivning:** 4 nr/år. Nästa nummer kommer ut i september 2017. **Ansvarig utgivare:** Magnus Larsson. **Redaktör:** Lena Boqvist. **Grafisk form:** Oktavilla. **Layout:** Carina Gerdin. **Redaktion:** Katarina Carlstein Carlsson, Carina Gerdin, Marita Forsberg, Sara Lafolie, Tom Weegar, Helena Lingmert. **Tryck:** Edita Bobergs. **Adress:** MTM, Box 5113, 121 17 Johannelshov. **Redaktionsärenden:** lena.boqvist@mtm.se. **Kostnadsfri prenumeration:** mtm.se/om-oss/tidskrifter/prenumerera. Finns som tryckt tidning, taltidning samt pdf. **Telefon till växeln:** 08-580 02 700. **Internet:** www.mtm.se. **ISSN:** 2001-7103. **Omslagsfoto:** Carina Gerdin (Fabian Bennarp).

Behovet av tillgänglig information följer oss genom hela livet; i skolan, i arbetet, på fritiden. Om inte du själv har behovet just nu så finns det säkert någon i din omgivning som har det.

Magnus Larsson, generaldirektör, MTM

LÄSNING FÖR
DINA SINNEN

Vi ses på bokmässan!

Vi på MTM förbereder höstens bokmessa och i år välkomnar vi er till monter C05:03. Temat är läsning för dina sinnen. Vi kommer att ha minst fyra seminarier på huvudscenen. Titta gärna på mtm.se/bokmassan2017 för att läsa om övriga aktiviteter.

Inget tillstånd för talböcker krävs

Den 19 april antog riksdagen förslagen i regeringens proposition 2016/17:119 Ny lag om medling i vissa upphovsrättstvister och förenklingar i upphovsrättslagen. Ändringen innebär att bibliotek och organisationer från och med den 1 juli 2017 inte längre behöver ansöka om talbokstillstånd hos regeringen.

Själva grundförutsättningarna för att få producera eller distribuera talböcker är fortfarande desamma. Det vill säga:

- undantaget i lagen gäller bara bibliotek eller organisationer som arbetar för delaktighet för personer med funktionsnedsättning.
- det måste finnas ett samband mellan funktionsnedsättningen och möjligheten att ta del av verket.
- förfogandet få inte ske i förvärvssyfte och exemplaren får inte användas för andra ändamål än som avses i lagparagrafen.

Har du en bok som etsat sig fast i minnet?

Christina Tännander, språkteknolog, Solna:

– Mio, min Mio av Astrid Lindgren. Min mamma läste högt för mig och hon läste så läskigt att hon skrämde vettet ur mig. "Men det var ingen hand, det var en klo av järn".

Lars O. Ericsson, professor, Göteborg:

– På sistone är det Gryning

över Kalahari av Lasse Berg. Den sätter nuvarande människan i ett historiskt och filosofiskt perspektiv som jag gillar. Rekommenderas!

Yvonne Malmström, Sättra:

– En droppe midnatt av

Timbuktu. Den handlar om hans rötter och om svartas kamp i USA. Han är jätteduktig på att formulera sig, både i böcker och musik.

Adam Wiklund Ros, kock, Stora Essingen:

– Vad hände på vägen till

Damaskus? av Lena Einhorn. Den tittar på bibeln ur ett konstruktivt perspektiv och går igenom samtida texter med bibeln.

Charlie Axell och det övriga Legimusgänget är samlade för en avslutande träff i skolans bibliotek.

Eleverna på Ålstensskolan i Bromma lyssnar på inlästa böcker en vecka per termin. Det är fjärde terminen i rad som skolan genomför projektet Hela skolan lyssnar.

TEXT SARA LAFOLIE FOTO CARINA GERDIN

Hela skolan lyssnar

Det är tidig morgon och lugnt i lärarrummet när vi besöker Terese Cannehag Berglund, förstelärare i läsning på Ålstensskolan F-5. Genom stora soliga fönster ser vi barnen på väg över skolgården till dagens första lektion. Terese bjuder på kaffe och berättar om Hela skolan lyssnar-projektet som blivit en viktig del i hennes läsfrämjande arbete med attityder och motivation kring läsning.

Affischer och ett bord uppdukat med böcker i lärarrummet vittnar om att det arbetas aktivt med läsning. Terese har valt ut böcker som finns inlästa och kan hämtas hem i avsnitt på Sveriges radios webbplats. De presenteras kort med innehåll och åldersrekommendation, så att lärarna lätt kan välja lämplig bok för sin klass.

Under en vecka per termin lyssnar alla elever på böcker tillsammans. Fast Hela

skolan lyssnar är mer än så. Det handlar om att skapa samtal kring läsning och att normalisera lyssning som ett jämbördigt alternativ: att lyssna är att läsa med öronen!

Sedan tre år tillbaka är Terese Cannehag Berglund förstelärare i läsning på Ålstensskolan, där hon varit sedan hösten 2000. En del av tjänsten är knuten till skolbiblioteket, med ansvar för registrering av egen nedladdning i Legimus. För att lära sig mer om arbetet med talböcker gick Terese en kurs på Mediateket – och blev mycket inspirerad av Mediatekets och MTM:s film från Snösätraskolan i Stockholm. Där arbetar lärare, specialpedagog, skolbibliotekarie, it-resurs och rektor tillsammans i ett team kring talboksanvändarna.

– Bra samverkan mellan specialpedagogerna och mig är nödvändig för att

Terese Cannehag Berglund.

Ida Månsson med läskompisarna omkring sig.

Utställning med böcker i lärarrummet.

parallellt kunna arbeta vidare med lästräning och den automatiserade läsningen. Talböcker kan ge delade läsupplevelser, motivation och ökat ordförråd. Det är spår som inte får konkurrera med varandra, säger Terese.

Under Hela skolan lyssnar-veckan har Terese haft en föreläsning för all personal om talböcker och lyft behovet av samverkan kring eleverna som läser talböcker. Lärare har så många saker att hålla reda på. Att arbeta i ett talboksteam skulle kunna säkra upp att eleverna verkligen får den hjälp de behöver. Det ansvaret bör inte ligga på en enskild lärare, anser Terese:

– Förra året registrerade jag elever i flera olika årskurser för egen nedladdning på skolbiblioteket. Men det är ganska svårt att följa upp hur det går för dem när jag sedan inte möter eleverna i undervisningen. Vi

skulle behöva göra en mer strukturerad uppföljning av nya användare.

Hon pratar med eftertryck om hur viktigt

Föräldrarnas attityd är viktig för hur det går

det är att agera innan ett barn börjar identifiera sig som icke-läsare. Därför väcktes idén om att fånga upp barnen redan i årskurs 1. Med bedömningsstöd från specialpedagogen identifierade Terese elever som kunde tänkas ha hjälp av talböcker, redan i slutet av första terminen.

– Jag vill fånga upp barnen innan de tröttnar för att avkodningen är för svår och motivationen avtar. Då kan de inte läsa samma böcker som kompisarna och hamnar utanför en delad upplevelse. De ser sig som en icke-läsare, säger Terese.

– För några av de här barnen kanske vi kan plocka bort talboken senare, resonerar Terese kring sina 8-åriga talboksläsare.

Så startades Legimusgänget med tretton barn i början av året. De har träffats veckovis i en egen bokcirkel under en månads tid. Till varje träff har de läst en talbok hemma.

Först arrangerade Terese en informationsträff med föräldrarna om talböcker. Under bokcirkelperioden fick föräldrarna brev om veckans bok med tips på samtalsfrågor och andra lästips.

– Det var nödvändigt att presentera förutsättningarna och få med föräldrarna på tåget. Föräldrarna ska kunna söka, ladda

ner och använda böckerna i Legimus. Tanken är att de under den här månaden ska få in en vana, samtidigt som de kan skicka frågor till mig om det krånglar.

Föräldrarnas attityd är viktig för hur det går. Terese har poängterat att barnen inte ska behöva känna att ”nu får du Legimus för att du inte kan läsa”. Talböckerna ska inte slå ut den vanliga lästräningen hemma, utan fungera som ett positivt komplement.

Och genväret från barn och föräldrar har varit så positivt att det troligen blir fler Legimusklubbar på Ålstensskolan framöver! ●

Tereses tips till lärare och bibliotekarier

- Se Mediotekets och MTM:s skolfilm för inspiration till teamarbete kring talböckerna, mtm.se/film.
- Satsa på information till föräldrarna om egen nedladdning.
- Engagera läsande förebilder: personal på skolan, föräldrarådet och andra vuxna.
- Organisera Hela skolan lyssnar – UR och SR har bra material.
- Böcker ska finnas i mängder, både i skolan och på fritids.

David Lindahl och en av favoriterna, Fotbollsstjärnan.

Bokcirkeln Legimusgänget

Bokcirkeln Legimusgänget är ett tiotal kompisar i årskurs ett på Ålstensskolan, som under våren läst och pratat om talböcker. Både bra och tråkiga böcker dyker upp i minnet när nu cirkeln avslutats med diplomutdelning. Favoriter blev Mitt liv som apa, Fotbollsstjärnan och Hej Flugo!

Ofta började Legimusgänget med att titta på bokomslaget för att sedan gissa vad boken handlar om. Till exempel fick Matsalen en mycket spännande historia om när en häxa lade ett magiskt pulver i maten, som tog skolbarnen till ett land i en annan dimension. Thomas Hallings

bok visade sig sedan vara en mer vardagsnära berättelse.

Alla läste boken med surfplatta hemma. Vid nästa träff fick de sätta betyg på boken med hjälp av varsin tärning. Då var det bra att bestämma sig i förväg – annars är det lätt att välja samma betyg som kompiserna.

Varför ska man ha en bokcirkel?

– Jo, det är kul att ha en speciell klubb. Det är också skönt att få gå från lektionen och slippa arbeta, tycker en av deltagarna.

Var det inte arbete att läsa alla de här böckerna, då?

– Nej, Legimus är bara kul! ●

● **Fotbollsstjärnan**
av Hubert Ben Kemoun ●●

● **Mitt liv som apa**
av Mårten Melin ●●

● **Hej Flugo!**
av Tedd Arnold ●●

Utanför normen

Det finns allt fler berättelser om speciella ungdomar. Unga som vuxit upp som "annorlunda" – på grund av en funktionsvariation eller något annat som gör att de lever utanför normen för det "vanliga". Häng med i berättelser där modiga unga tacklar egna rädslor och andras fördomar.

TEXT SARA LAFOLIE

Brorsan är kung! av Jenny Jägerfeld

Måns följer med sin mamma till Malmö över sommarlovet. Där möter han spännande Mikkel, som är skejtare precis som Måns. De hänger mer och mer tillsammans. De blir till och med blodsbröder. Måns känner att han äntligen kan vara sig själv – samtidigt gömmer han en hemlighet om sin bakgrund för Mikkel. När Mikkel får veta hemligheten tycker han att Måns ljugit, fastän Måns bara varit sig själv. **TP**

Kampen mot superbitcharna av A. Audhild Solberg

Anne Bea är mobbad av ett gäng tjejer i klassen, superbitcharna, för att hon är född med albinism och ser dåligt. Superbitcharna leds av den snygga Thea, som har hög status bland sjuorna. När det är dags för talangjakt i skolan ska Thea sjunga till ett dansnummer där alla får vara med utom Anne Bea. Men Anne Bea kan något som superbitchen Thea verkligen inte kan: sjunga! Anne Bea berättar själv på ett roligt sätt om hur hon bildar ett eget band med kompisen Nils. **TP**

Dumplin' av Julie Murphy

Willowdean kallas Dumplin' av sin mamma skönhetsdrottningen, som har svårt för att dottern är överviktig. Själv har Dumplin' alltid trivts bra med sitt utseende och har inga problem med att vara tjock. På sommarlovet börjar hon jobba på Harpy's Burgers & Dogs. Där möter hon supersnygge Bo och blir direkt förälskad. När han visar

sig gilla henne tillbaka blir Willowdean plötsligt osäker på sig själv och sin kropp. Det stör henne. Hon bestämmer sig för att på ett lite utmanande sätt visa mamma och alla i den lilla Texashålan att hon duger som hon är. ●

Vi är en av Sarah Crossan

16-åriga tvillingarna Tippy och Grace är sammanvuxna vid höften. De delar allt, men har ändå mycket olika personligheter och har hemligheter för varandra. Nu ska de börja på highschool, efter årtal av hemundervisning, och möts av stirrande blickar och elaka viskningar. Men de upplever också vänskap och förälskelse. Så en dag börjar Grace må dåligt och de måste fatta ett omöjligt beslut. Den sorgliga berättelsen är skriven i en enkel berättarstil, en form av prosalyrik. ●●

Om jag var din tjej av Meredith Russo

Amanda föddes som Andrew, men hatade sin kropp. Nu har hon fyllt 18 år och genomgått en könsbegränsande behandling. För att börja om på en plats där ingen känner till henne flyttar hon till sin pappa i amerikanska södern. Amanda finner sig snabbt tillrätta och blir sedd som den nya snygga tjejen i skolan. När hon möter fotbollsspelaren Grant blir de förälskade. Samtidigt får läsaren ta del av smärtsamma minnesbilder som flimrar från ett förflutet präglad av mobbing och våld.

Ju närmare Amanda kommer sin pojkvän, desto mer vill hon berätta om sin bakgrund. Kommer han att acceptera och älska henne då? ●●

5 frågor till...

... **Katti Hoflin** som är ordförande i Läsdelegationen. Uppdraget är att se hur barn och ungdomar ska få likvärdiga förutsättningar för en god läsförmåga och lustfylld läsning.

TEXT CARINA GERDIN FOTO MATTIAS P. DAHLQVIST

Katti Hoflin är chef för Stadsbiblioteket i Stockholm och ordförande i Läsdelegationen.

Vad ska Läsdelegationen göra?

– Vi ska komma med förslag på hur alla barn och unga ska få del av ett fantastiskt språk, förstå vad de läser och kunna ta del av det demokratiska samhället. Vi tittar både på hur det fungerar i skolan, hur barn och unga ska få likvärdiga förutsättningar att utveckla sin läs- och skrivförmåga, och på fritiden; bibliotek, idrott och tillgången till vuxna läsande förebilder.

Boktips: Så har jag det nu av Meg Rosoff. "Alla hennes böcker är fruktansvärt bra."

och hela vägen genom gymnasiet, så att den som har särskilda behov, till exempel läs- och skrivsvårigheter, inte faller bort. Tillgången till skolbibliotek är inte likvärdig idag, detsamma gäller tillgängliga medier. Läsdelegationen samverkar med bland andra MTM, SPSM och Skolverket i dessa frågor.

Vi ska också sätta fart på arbetet med referensgrupper. I dem ingår pedagoger, förskolelärare, lärare, bibliotekarier, barn och unga och företrädare för de nationella minoriteterna och för barn och unga med funktionsnedsättning.

Var befinner sig arbetet just nu?

– Nyligen hölls ett seminarium i Rosenbad, där inbjudna från hela landet delade goda exempel. Detta för att sätta fingret på sådant vi redan har funnit är framgångsfaktorer.

Vi försöker ta in så mycket information som vi kan via regionala nätverksträffar. Vi började i Skellefteå i april och ska förstås också täcka in övriga landet.

Vilket fokus har tillgängliga medier?

– Vi har identifierat några områden att titta närmare på. Det gäller tidiga insatser och att hitta en röd tråd från nyfödd

Kan det komma konkreta förslag på insatser redan snart?

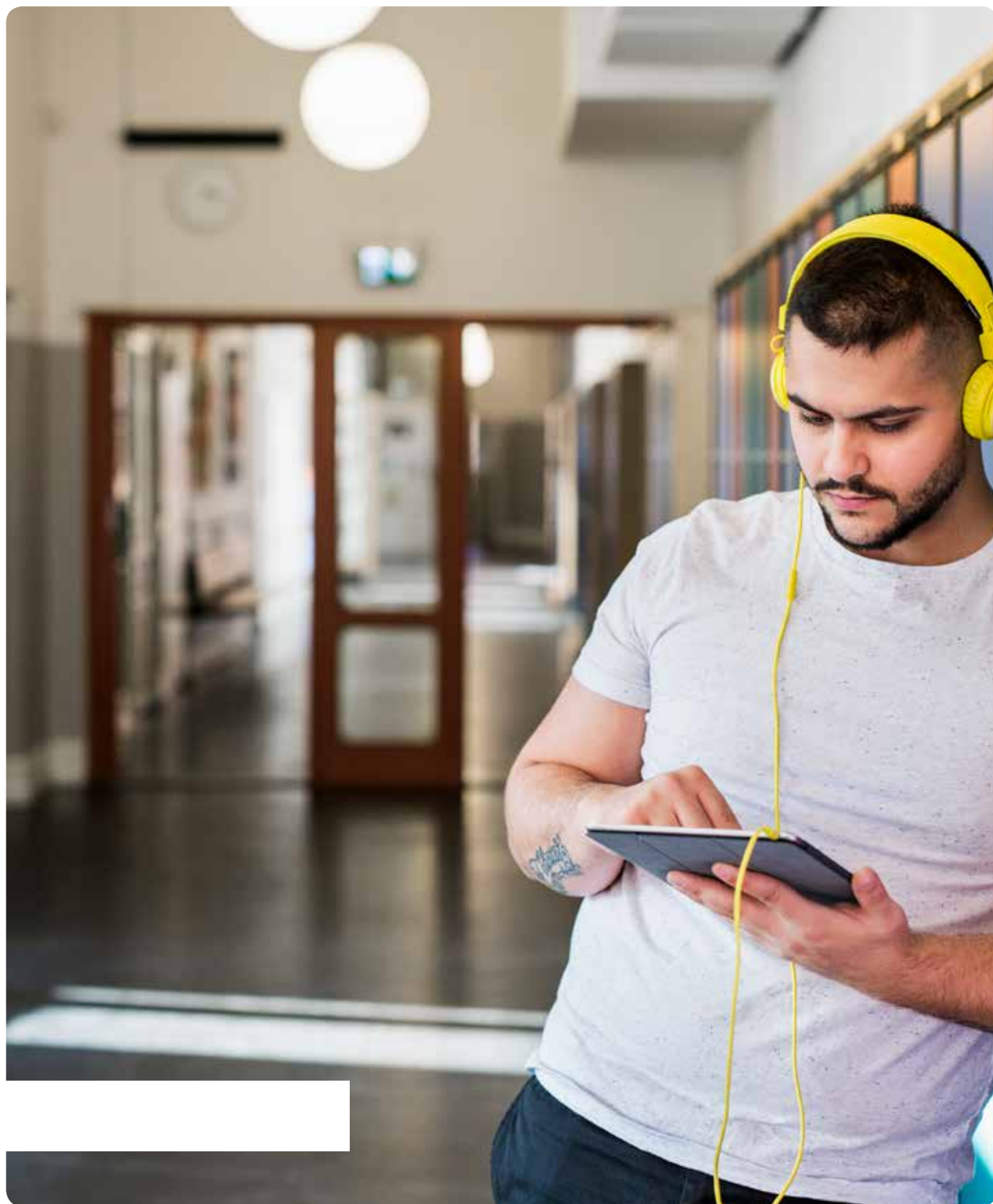
– Ja, det kan hända, kanske efter sommaren. Nu tittar vi på områden där vi ser att man borde göra annorlunda.

Vad hoppas du blir slutresultatet av Läsdelegationen?

– En hög nationell medvetenhet om att läsning är jätteviktigt och att vi har lyckats skapa uppmärksamhet om **varför** det är det. Jag hoppas också att det finns en beredskap att ta emot och förverkliga våra förslag när vi väl konkretiserar dem. ●

LÄSDELEGATIONEN

Regeringen tillsatte Läsdelegationen hösten 2016. Enligt kommittédirektivet ska delegationen samla aktörer som skola, kultur och föreningsliv runt insatser för läsning i och utanför skolan. Syftet är att bidra till att ge alla barn och ungdomar mer likvärdiga förutsättningar för en fullgod läsförmåga och lustfyllda läsupplevelser. Uppdraget ska redovisas den 30 juni 2018.

Tack vare förändrade attityder och rätt stöd fungerar det att studera på högskolan, trots läs- och skrivsvårigheter.

TEXT TOM WEEGAR FOTO APELÖGA

Språkverkstaden lotsar studenter till examen

För bara ett par årtionden sedan var det näst intill otänkbart att en person som hade svårighet att läsa eller skriva skulle komma ut genom dörrarna på ett universitet med en godkänd examen i handen. Men med hjälp av teknisk utveckling, förändrade attityder och rätt stöd är det numera inget ovanligt.

– Det tar oftast lite längre tid att genomföra en utbildning om man har läs- och skrivsvårigheter. Men med rätt inställning och rätt stöd så finns det inga avgörande hinder för en examen, säger Kristina Asker på Språkverkstaden vid Uppsala universitet.

Språkverkstaden ligger bakom det anrika universitetsbiblioteket Carolina Rediviva, närmare bestämt i den av Ove

Thörnqvist ombesjunga Engelska parken. Språkverkstaden är en del av Institutionen för nordiska språk. Här arbetar bland andra handledarna Kristina och Johanna McElwee med att ge studenterna stöd så att de kan få en bättre riktning i sina studier.

På Språkverkstaden kan studerande på grundutbildningar och doktorander få stöd med skriftlig och muntlig framställning på både svenska och engelska. De som kommer till verkstaden får hjälp med att hitta en funktionell studieteknik. De kan också få viss hjälp med texter de skriver. Skillnaden mellan att gå i gymnasiet och att studera på universitet är oftast mycket stor. På gymnasiet har eleverna

Kristina Asker vid Uppsala universitet.

många lärarledda lektioner. På högskolan kan det handla om några få föreläsningar per vecka. Däremellan ska studenten själv läsa mängder av kurslitteratur och skriva långa texter för inlämning. Det är en verklig utmaning när man har en nedsatt läsförmåga.

– Vi handledare ger det stöd och de tips vi kan, men tar inte ansvaret för innehållet i studenternas texter. De är själva ansvariga för sina studieresultat, berättar Kristina Asker. Vi vill ge dem verktyg som leder till bra resultat och till en slutexamen.

Legimus och talböcker och är ett viktigt stöd i studierna, utan talböckerna skulle många studenter köra fast i sina studier. Ett annat viktigt verktyg är talsyntesprogrammet TorTalk som kan läsa upp e-böcker, pdf-filer och text på inskannade bilder. Men hjälpmedlen utesluter inte alls den vanliga, tryckta boken.

– Vi uppmuntrar studenterna som behöver stöd att använda både tryckt kurslitteratur och talbok samtidigt, de kompletterar varandra i inlärningsfasen. I den tryckta kan man skaffa sig en överblick, orientera sig i ämnet. Legimus och talböcker är suveränt för att öka läshastigheten och repetition.

– Och Legimusappen har blivit så mycket bättre. Till en början var rätt många användare förbaskade över allt krångel. Sådant hör jag nästan aldrig numera.

Kristina Asker har upplevt hur situationen för studenter med dyslexi har ändrats radikalt de senaste tio åren. De är numera betydligt bättre förberedda inför den utmaning som universitetsstudier innebär. Studenterna har fått stöd redan i grund- och gymnasieskolan och har en

bättre utvecklad studieteknik.

– Många som kommer till oss nu skäms inte för sina svårigheter. Det är inte ovanligt att nyinskrivna

kommer fram till mig vid något informationstillfälle som vi ordnat och berättar om sin dyslexi. Det finns en självklar öppenhet hos unga studenter.

Däremot kan det vara svårare för äldre studenter, som gick i grundskola och gymnasium innan det fanns en mer utbredd kunskap och fördomsfrihet om läs- och skrivsvårigheter. Det kan bero på att de aldrig har konfronterats med sina problem, eller så kan det handla om skam. För många av dessa är möjligheter som Legimus och talsyntes helt obekanta.

– De kan ha hankat sig fram med svaga resultat i årtal innan vi träffar dem. Då är det viktigt att de får en diagnos och därmed tillgång till de hjälpmedel som finns. Annars är risken stor att de bränner ut sig och kanske även missar sin examen.

Personalen på Språkverkstaden gör alltså inga egna utredningar, men tipsar om att man ska vända sig till vårdcentralen för att få remiss till exempelvis en logoped.

Men tiderna håller som sagt på att förändras. Kunskaperna kring dyslexi och andra funktionsnedsättningar växer även i universitetsvärlden. Lärarna har skärpt sig, även om det finns en viss eftersläpning bland de äldre. Nu skickar lärarna oftare ut litteraturlistorna inför kurserna i god tid, något som är viktigt för dem som behöver få sin studielitteratur inläst som talbok.

– Det finns också möjlighet att skriva sina tentor på datorer med bland annat rättstavningsprogram och talsyntes. Datorerna är bortkopplade från all slags internet för att förhindra fusk. Den som har en funktionsnedsättning kan också få längre tid på sig för att lösa uppgifterna.

– Texter och uppsatser från våra studenter med läs- och skrivsvårigheter är minst lika bra som övriga studenters, ja, ofta till och med bättre, berättar Kristina Asker. De är ofta väldigt noggrant genomarbetade, stavnings- och grammatikkontrollerade. Det beror också på att studenterna också är väldigt ambitiösa. ●

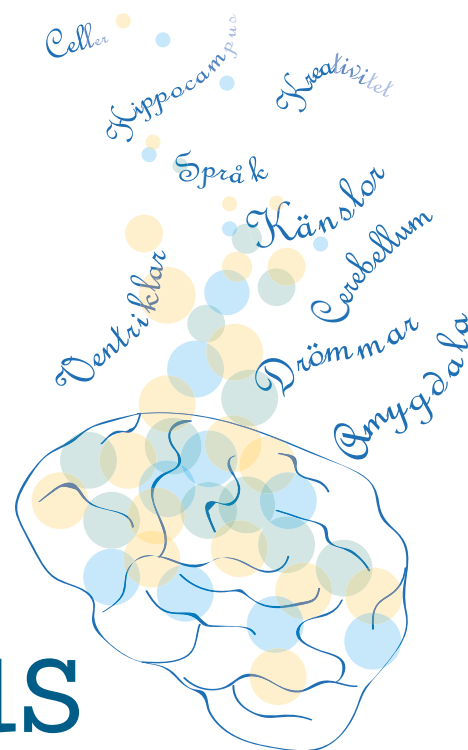
Studenter med nedsatt syn

Studenter med nedsatt syn får stöd av en samordnare, som gör en individuell plan för honom eller henne. Det rör sig oftast om punktskrift, anteckningsstöd, lässtudio, möjlighet att spela in föreläsningar, talböcker och talsyntes.

Många som kommer till oss nu skäms inte för sina svårigheter

Hjärnan är ett oerhört komplext och, minst sagt, livsviktigt organ för oss människor. Men hur fungerar den egentligen? Vi tipsar om fem böcker som på olika sätt tar upp hjärnan.

TEXT HELENA LINGMERT ILLUSTRATION CARINA GERDIN

Hjärnan i fokus

I huvudet på en banbrytare

av **Katarina Gospic** och **Viggo Cavling**

Hjärnforskaren Katarina Gospic och journalisten Viggo Cavling har identifierat fem faser som krävs för att banbrytande idéer ska uppstå och förverkligas: miljö, idé, repetition, tajming och mod. De exemplifierar detta med några olika svenska banbrytare. ●

Hjärnstark

av **Anders Hansen**

Anders Hansen, överläkare i psykiatri, visar hur hjärnan omvandlar motion till en mental "uppgradering". Han beskriver vad det beror på och ger konkreta tips på hur man kan motivera för att uppnå de positiva effekter som forskningen har kunnat visa. ●

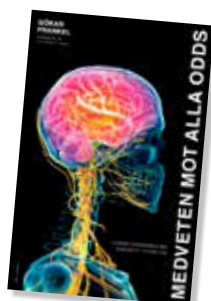

Medveten mot alla odds

av **Göran Frankel**

Göran Frankel, vetenskapsjournalist, definierar vad jaget och det inre mentala livet är och hur det förhåller sig till

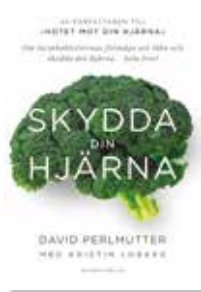
en fysikalisk omvärld. Han redovisar tankar kring medvetandet, jaget, hjärnan och hjärnforskningen. ●

Skydda din hjärna

av **David Perlmutter**

Den amerikanske neurologen David Perlmutter beskriver forskning kring sambandet mellan magbakterier och hjärnans hälsa. Bland de problem som anges finns allt från ADHD, astma och autism till kronisk trötthet och högt blodtryck. ●

Liktjuven och barberaren

av **Sam Kean**

Den amerikanske vetenskapsjournalisten Sam Kean berättar om neurologiska kuriositeter som fantomsmärtor, hjärnor hos siamesiska tvillingpar och virus som äter patienternas minne. Med en stor portion humor presenterar han en rad livsöden som lagt grunden till den moderna hjärnforskningen. ●

Namn: Karin Zätterman

Bor: Taberg utanför Jönköping

Gör: Ekonomiassistent och engagerad i Afasiföreningen och Afasiförbundet.

Läser: Romaner och deckare.

"Oftast vill jag följa en författare. Jag har ganska nyss läst ut alla böcker av Henning Mankell."

ILLUSTRATION: MOA HOFF

Karin Zättermann i Taberg fick afasi till följd av en hjärnblödning. Det påverkade talet, men också förmågan att läsa och skriva. I dag läser hon talböcker och taltidningar, gärna tillsammans med den tryckta texten.

TEXT LENA BOQVIST **FOTO** JAN-ERIK EJENSTAM

Hjärnblödning drabbade Karin Zättermann

”Stort arbete att återerövra språket”

Januari 2004 förändrades Karin Zättermans liv för alltid. Hon fick då en hjärnblödning i vänster hjärnhalva som berodde på en medfödd missbildning. Tack och lov var Karins man hemma den där morgonen när hon vaknade med en kraftig huvudvärk som ökade, och han tog henne till sjukhuset.

– Jag kunde varken prata, läsa eller skriva, säger Karin som efter ungefär två år hanterade språket bra igen.

– Hela språket var påverkat. Dessutom var grammatiken borta. Fortfarande är det svårt med prepositionerna.

Genom att läsa repliker ur en Bamsetidning tillsammans med sonen kom talet sakta tillbaka.

– Det började med att han läste högt för mig. Efter ett tag övertalade han mig att försöka läsa Lille Skutts repliker som han tyckte var lätta. För mig var det en kamp

men det fick igång mitt tal igen, säger Karin.

Vägen tillbaka har varit lång. Men hon tycker själv att hon klarar sig bra.

– Ändå är det en livslång rehabilitering, säger hon. Det märker jag med mitt jobb. Jag har svårt att hantera telefon och får upprepa frågor, med mera.

Det tog sju år innan hon var tillbaka i arbetslivet igen, och då på en 25 procentig tjänst som ekonomiassistent. Sedan två och ett halvt år tillbaka jobbar hon halvtid med att bland annat skanna leverantörsfakturer.

– Jag är mycket glad över att få möjlighet att kunna jobba igen.

Jag kunde
varken prata,
läsa eller
skriva

Karins boktips:

En fantastisk bok av Anthony Doerr: *Ljuset vi inte ser*. Boken handlar om två ungdomar i Europa på 40-talet. Det är en roman om mänsklig koöden om vänskap och om att vara ärlig, om kriget och hur det påverkar den enskilda lilla människan.

T P

Karin är också ordförande i afasiföreningen i Jönköpings län och ledamot i Afasiförbundets styrelse. Hon föreläser och delar med sig av sina erfarenheter av afasi.

Vilket stöd har du fått utifrån?

– Logopeden var mycket viktig, och datorprogrammet Lexia. Från Försäkringskassan fick jag program med talsyntes, ordprogram och rättstavning som hjälpmedel.

Talet kom tillbaka genom att öva och öva:

– Jag försökte prata så mycket jag bara kunde. Eftersom jag har två barn insåg jag att jag måste kämpa på för min familj. Det gällde att våga! Det gör inget om man säger något fel, det är bättre att våga. Men varje skada är unik – det beror mycket på var i hjärnan skadan finns.

Karin tycker om att läsa och hon läser mycket. Ganska tidigt efter hjärnblöd-

ningen fick hon en talboksspelare av sin logoped.

– Det gör att jag både läser och lyssnar på böcker samtidigt! Då blir det mer flyt i läsandet. Om jag bara försöker lyssna hänger jag inte med.

Detsamma gäller för långa artiklar i lokaltidningen, då vill Karin helst både lyssna och följa med i den tryckta texten. Korta nyhetsnotiser läser hon helst i tryck.

– Jag har nyhetstidningen 8 Sidor också. Ibland läser jag bara texten medan jag ibland lyssnar och läser tillsammans.

Kommer du någonsin bli helt återställd?

– Nej, inte helt och fullt! Tomas Tranströmer skrev en strof som jag tycker ger svaret på det: ”Skäms inte för att du är människa, var stolt! Inne i dig öppnar sig valv Bakom valv oändligt. Du blir aldrig färdig, Och det är som det skall.” ●

Afasi

Afasi innebär att ha språkliga svårigheter efter en hjärnskada, oftast efter en stroke. Du kan ha svårt att prata och skriva, eller förstå talat och skrivet språk.

(Källa: Vårdguiden)

Vilka är MTM:s målgrupper?

Vi gör tillgängliga medier för personer med:

- läs- och skrivsvårigheter
- synnedsättning
- afasi eller annan språkstörning
- intellektuell funktionsnedsättning
- neuropsykiatrisk funktionsnedsättning
- annan funktionsnedsättning, till exempel rörelsehinder eller hörselskada

Lättläst litteratur passar både grupperna ovan och de personer som lär sig svenska.

Översynen av Läromedel i gång

Som vi tidigare nämnt i Läsliv har MTM fått i uppdrag att göra en översyn av tillgången till de läromedel som är anpassade för personer med funktionsnedsättning. Översynen gäller från förskola till högskola. Vi ska beskriva hur utbudet ser ut i samtliga skolformer och lämna förslag på möjliga åtgärder och förändringar av verksamheten. MTM ska inhämta synpunkter från berörda aktörer, exempelvis förlag, läromedelsproducenter och skolvärlden.

MTM anlitar en konsult som kartlägger hur det ser ut i dag. Kartläggningen ska vara klar efter sommaren. MTM kommer också att anordna en hearing under hösten för att få in ytterligare synpunkter.

Översynen sker i samverkan med Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM. Senast den 31 januari 2018 ska uppdraget redovisas till Kulturdepartementet.

Vad är en begriplig text?

Ett nytt projekt ska sprida kunskap om begriplig och enkel text och samhällsinformation.

Går det att skriva texter som är begripliga för alla, och hur ska de i så fall vara utformade?

Dyslexiförbundet, Afasiförbundet, Autism- & Aspergerförbundet och FUB har fått 8 miljoner kronor från Arvsfonden för ett nytt projekt som heter Begriplig text och information för alla.

Projektet ska pågå i tre år och samarbeta med Myndigheten för Tillgängliga Medier, MTM, och Språkrådet.

Mer information finns på webbplatsen ordskap.se/begripligtext

Visste du att ...

MTM ger ut fler tidningar om läsning och tillgängliga medier? **Vi punktskriftsläsare** vänder sig till personer som läser punktskrift och till personal på skolor, bibliotek och organisationer.

Tidningen **Läsombudet** riktar sig till läsombud, högläsare och nätverket kring dessa.

Att prenumerera är gratis. Läs mer på mtm.se.

Talboken kommer

Talboken kommer för taltidningsläsare fortsätter att lanseras runt om i landet. I början av maj är det cirka 70 prenumeranter på taldagstidningen som också får sina talböcker direkt ned i spelaren. MTM lanserar tjänsten genom att åka ut på regionala arbetsmöten och hjälpa biblioteken att komma igång. De folkbibliotek som är intresserade av att starta med Talboken kommer i höst kontaktar sitt länsbibliotek för planering av en regionträff. Läs mer i nummer 1/2017 av Läsliv eller på mtm.se. Kontakt: talbokenkommer@mtm.se

Lena Nisula Wester lotsar Torbjörn Sjören och Iréne Hjalmarsson genom SRF:s intensivkurs i punktskrift.

Koncentrationen är påtaglig när deltagarna läser högt tillsammans på SRF:s intensivkurs i punktskrift för nybörjare. Under fyra dagar på Wiks folkhögskola två mil sydväst om Uppsala hinner de mycket.

TEXT OCH FOTO CARINA GERDIN

Inte självklart att lära sig punktskrift

Känselövningar och fingersättning är det första man går igenom på SRF:s nybörjarkurs. Lena Nisula Wester, kursansvarig, visar kursmaterialet.

– Punktskriftsalfabetet är inte komplicerat att lära sig, säger Clas Östergren från Göteborg. Men det är svårt att känna och tolka med fingrarna. Och i sammansättning är en del tecken svåra att skilja åt, de grötar ihop sig. Men jag tror att man kan träna upp känselsinnet en hel del genom övning.

Anna Ahlberg instämmer. Hon har gjort upptäckten att pekfingeret på vänster hand är det känsligaste fingret.

Anna har rest från Krokek utanför Norrköping. Hon föddes med Retinitis Pigmentosa, RP, och har en begränsad synförmåga.

Nu läser hon inte vanliga böcker och tidningar längre, men på arbetet läser hon text på datorskärmen med hjälp av förstoringshjälpmedel. Hon upplever att det är roligt att lära sig punktskrift och berättar att hon längre fram ska hålla en kurs för sina arbetskollegor.

Det är en solig och blåsig vårdag ute på Wiks folkhögskola. På plats finns sju deltagare från olika delar av landet. De har varit seende, men helt eller delvis förlorat synen på grund av sjukdom. Den här eftermiddagen sitter de i grupper om två eller tre och läser högt för varandra. Bokstaverar sig fram: är det ett frågetecken i slutet av meningen? En punkt? Nej, det är ett kommatecken!

SRF:s kurser är ett komplement till syncentralernas verksamhet och finansieras med bidrag från Socialstyrelsen. Intresserade kan vända sig till SRF eller till sin syncentral. SRF:s kurs kostar 500 kronor. Kost och logi ingår.

Clas och Anna sitter tillsammans och gör läsövningar.

Råd till nybörjaren

- Sätt dig bekvämt. Underarmarna ska vila på bordet. Boken placeras en bit framför.
- Håll fingrarna vinkelrätt mot textraden.
- Bästa känslan sitter på fingrets fingerblomma.
- Använd både händerna och alla sex "läsfingrar": pek-, lång- och ringfinger.
- Låt den andra handens fingrar följa efter den första handen.
- Känn löst över punkterna, gnugga inte. Fingrarna ska inte stanna upp i rörelsen.
- Öva mycket och ofta!

Källa: SRF:s kursmaterial

Beslutet att lära sig punktskrift var inte självklart, motivationen har vuxit fram, ibland under lång tid. För Torbjörn Sjören från Kristianstad har det gått tio år sedan han förlorade synen som följd av en hjärnblödning.

– Det finns ju många elektroniska hjälpmedel, säger Torbjörn. Men rätt som det är slutar de att fungera eller batteriet tar slut.

Precis som de flesta hade han inga kunskaper i punktskrift innan han kom hit. Men med förmågan att läsa punktskrift kommer vardagen att fungera smidigare. Det kan handla om att ta rätt krydda i köket eller medicin, utan att vara beroende av en seende. Lena visar hur man med hjälp av dynamotejp och en reglett kan tillverka etiketter med punktskrift till kryddburkarna i köket.

– Jag tröttnade på att hamna på fel våning när jag åkte hiss, säger Iréne Hjalmarsson. Hon bor i Borås och fick tips om kursen på syncentralen.

– Hur ska det här gå, tänkte jag först. I början var det jättesvårt, men så småningom förstod jag logiken. Braille, som uppfann punktskriften, har verkligen underlättat för oss synskadade.

Iréne har hämtat ett A4-blad som i svartskrift illustrerar punktskriftsalfabetet. Hon börjar förklara punktskriftcellernas inbördes rela-

tion. Både Iréne och Torbjörn upplever att den logiska uppbyggnaden underlättar lärandet.

Lästräning kräver koncentration, men kursen bjuder även på pauser, gemenskap och skratt. Det här är andra gången gruppen samlas, det första kurstillfället ägde rum i januari. Under mellanperioden har deltagarna övat hemma. Det är viktigt att läsa ofta, för att hålla igång de färskas kunskaperna. Tidningar är bra, eftersom de innehåller korta texter. Tidningen Se & Hör finns här. Tyvärr levererades inte de beställda exemplaren av 8 Sidor, nyhetstidningen på lättläst svenska, i tid för kursen. Deltagarna har emellertid fått tips om den, liksom om andra produkter och tjänster för punktskriftsläsare.

Efter kursen i januari kontaktade Iréne och Torbjörn sina syncentraler om lån av en skrivmaskin. För Iréne dröjde det bara en vecka, medan Torbjörn fortfarande väntar.

– Det är orättvist att det är så olika i landstingen, säger Iréne. Hon berättar att hon skriver brev till Torbjörn hemma. Än så länge är det envägskommunikation: Iréne får övning i att skriva, Torbjörn i att läsa.

Deltagarna läser ljud- och talböcker, och kanske kommer det att förbli så, när det gäller längre texter.

– Fast man vet ju aldrig, säger Clas. Den där morgonritualen då man sitter med kaffet och bläddrar i papperstidningen, den saknar man. ●

Så småningom förstod jag logiken.

Rätten till taktil läsning och taktila bilder, var tema för den internationella konferensen Tactile Reading i Stockholm i april. Den samlade fler än 300 personer från 28 länder, både forskare och praktiker som utbytte kunskap och idéer.

TEXT KATARINA C. CARLSSON FOTO CARINA GERDIN

En av huvudtalarna var Cay Holbrock, professor i pedagogik vid University of Columbia, Vancouver, Kanada.

Rapport från taktil konferens

På konferensen gjorde 50 talare djupdykningar inom områdena punktskrift och litteratur, punktskrift och matematik, taktil konst, taktila bilder, universell design och utveckling av taktil förståelse.

En av dem var Hoëlle Corvest från Frankrike. Hon har ett långt yrkesliv bakom sig där hon bland annat producerat taktila modeller och böcker för bland annat museerna Cité des sciences & de l'industrie och Louvren i Paris.

– Jag har alltid velat ha en korrekt förståelse för arkitektur, konst och vetenskap. Det har varit en stark drivkraft för mig. Beskrivningar av föremål blir vaga, men en väl designad taktil bild som ger precisa proportioner ger en helt annan förståelse och glädje. Det öppnar också vägar för full delaktighet i studier och i livet, understryker Hoëlle.

Alla länder har inte kommit lika långt i sitt arbete. I många delar av världen har barn och unga med svår synnedsättning eller blindhet inte möjlighet att utveckla sina färdigheter. Det beror på brist på såväl kunskap som resurser.

Det har Boguslaw Marek blivit varse i sitt arbete med att introducera bilder för synskadade och blinda barn i Nepal, Singapore

och Samoa. Han berättar om en pojke som han träffade och undervisade i Nepal. Pojken kunde ordet för bild på sitt språk, men hade aldrig gjort eller känt på en bild. Med träning får barn snabbt kunskap om att läsa av och själva skapa bilder.

Det finns förstås många goda exempel på föredömligt arbete med taktil läsning. Ett av dem är Norge och deras sätt att lära ut punktskrift till barn och unga. Sedan 2002 har Norge en lag som föreskriver att barn måste få punktskriftsundervisning. De flesta elever som har en synnedsättning går i sina hemskolor. De lärare som undervisar i punktskrift har själva en synnedsättning.

– De här lärarna blir barnens och ungdomarnas förebilder, säger Eva Nilsson, MTM.

Björn Westling, MTM, en av projektledarna för konferensen, var glad för att den lockade deltagare från så många länder:

– Det internationella utbytet inom det taktila området är viktigt eftersom de nationella resurserna inte alltid räcker till. Vi ser konferensen som en början på fler framtida samarbeten mellan olika aktörer och länder. Att konferensen blev så uppmärksam och efterfrågad visar att behovet av internationellt utbyte är stort. ●

Tactile Reading

Konferensen anordnades den 5-7 april 2017 i ett samarbete mellan SPSM och MTM. Se och lyssna på föreläsningarna på mtm.se/en/tactile-reading2017.

– **Jag älskar mina** böcker med bilder. Men det är inga vanliga bilder eftersom jag ser med fingrarna. Bilderna är upphöjda så att jag kan känna ett höghus. Jag hittar Omar på våning tre och Axel på våning sex, säger Talita Alnashi, Stockholm, i årskurs 1.

TEXT PER WALLGREN FOTO LIZA SIMONSSON

”Jag älskar mina böcker med bilder”

Hur läser du böcker?

– Jag läser punktskrift, bilderböcker och lyssnar på talböcker. Bilderböckerna har upphöjda bilder som jag kan känna med fingrarna. Taktila böcker heter det. Vi började med talböckerna först och för ett tag sedan började jag lära mig läsa punktskrift. Det är skönt att jag kan läsa böcker själv och inte alltid behöver ha någon vuxen med.

Hur är det att läsa taktila bilderböcker?

– Mina bilderböcker är väldigt bra för de visar hur saker ser ut. Jag har en bok som heter Hundralappen. Där kan jag känna hur många våningar det är i ett höghus, jag kan se fönstren och fönsterramarna med mina fingrar. I fönstren finns huvudpersonerna. Här bor fru Nilsson, jag kan känna hennes mjuka hår och här bor Omar och

Axel. Jag kan även räkna våningarna och se på vilken våning de bor. Jag gillar verkligen mina bilderböcker.

Använder du något annat från MTM?

– Jag är med i Punktklubben. Det är jättebra, då får jag ett paket med spel två gånger per år. Spel som jag kan spela och se med fingrarna. Jag brukar längta efter de där spelen, det känns alltid som att få en present när de kommer. ●

Spel och pyssel i Punktklubben.

FOTO: ELLIOT ELLIOT.

Punktklubben

vänder sig till barn från fem till tolv år, som läser eller ska börja läsa punktskrift. Medlemmarna får varje år flera paket som innehåller böcker, spel, taktila bilder, recept och andra småsaker. Det kostar 100 kronor per läsår att vara medlem.

Kontakta punktklubben@mtm.se för att bli medlem.

BIT FÖR BIT

Hur mycket kan du om litteratur? Testa dig själv eller tävla mot andra! Läs en ledtråd i taget och svara när du tror att du kan. Rätt svar finns under frågorna.

	5 POÄNG	4 POÄNG	3 POÄNG	2 POÄNG	1 POÄNG
FÄRG	I Robert W. Chambers novellsamling från 1895 förekommer en färgglad kung.	I en deckare av Agatha Christie finns en häst med den färgen.	Nicke Nyfikens husse har en hatt med den färgen.	Färgen finns med i Chimamanda Ngozi Adichies romantitel.	Enligt Beatles bor vi alla i en ubåt som är ...
FILMATISERAD BOK	Skräckroman som publicerades 1986 och handlar om sju barn.	Utspelar sig på 1950- och 1980-talet i Derry, Maine.	Monstret i boken är en clown och kallas Pennywise.	Filmen har premiär i höst med Bill Skarsgård i en av rollerna.	Författare är Stephen King.
ÄLSKAD BARNBOKSFIGUR	Första boken om den lille pojken kom ut 1972.	Han har en piprökande pappa, men ingen mamma.	Böckerna har översatts till ca 30 olika språk.	På engelska kallas han Alfie Atkins.	Författare är Gunilla Bergström.
JUBILAR	Svensk författare och journalist, 1917-1998.	Han fick Ivar Lo-priset 1998.	Räknas som en av de främsta stockholmsskildrarna.	Gav 1951 ut romanen Sommaren med Monika.	Är mest känd för romanen Mina drömmars stad.
BOKSERIE	Science fiction-serie för ungdomar som består av tre böcker.	Utspelar sig i en framtida postapokalyptisk värld.	Huvudperson är Katniss Everdeen.	Författare är Suzanne Collins.	Katniss deltar i en tävling för hungriga ungdomar.

FRÅGOR: HELENA LINGMERT

Rätt svar: Färg: Gul. Filmatiserad bok: Det Älskade barnboksfiguren: Alfons Åberg. Jubilar: Per Anders Fogelström. Bokserie: Hunger spelen.

Seriestrippen

SERIESTRIPPEN: JENNY HOLMLUND

Sommaren är här och vad passar väl bättre än att läsa i hängmattan eller på bryggan? Vi tipsar om fyra lättlästa favoriter.

TEXT KATARINA CARLSSON CARLSTEIN FÖRFATTARFOTO ANNA SVANBERG

Läs lätt i sommar

Maria får panik

av **Malin Aline Palmgren** och **Lovisa Sköld**

Maria har slutat gymnasiet och vet inte vad hon ska göra. Hon bor hos sin mamma som tycker att Maria borde skärpa sig. Kompisarna får jobb eller ska plugga vidare. Maria söker jobb och går till arbetsförmedlingen, men inget händer. Hon ligger hemma i sitt stökiga rum och orkar bara titta på tv-serier. Det här är en rikt illustrerad berättelse på nivå 1, den enklaste

språknivån. Den är tänkt som litteratur i SFI eller i språkintruktionsklasser. ● ●

Malin Aline Palmgren
och bokens illustratör
Lovisa Sköld.

Sodomsäpplet

av **Bengt Martin**

Bengt Martins klassiker har fått nytt liv i Niklas Darkes återberättelse på lättläst. Joakim bor i Stockholm på 1940-talet. Han är 16 år och lever ett dubbelliv; han bor med sin ensamma mamma och har en kärleksrelation med den tio år äldre Nick. När Sodomsäpplet kom ut 1968 var homosexualitet fortfarande klassad som en sjukdom. Mycket har hänt i Sverige sedan dess, men ämnet är ständigt aktuellt. ● ● ●

Sverige en lättläst faktabok

Den lättlästa tidningen 8 Sidor har skrivit en faktabok om Sverige. Nu har den kommit i en reviderad upplaga. Här kan du läsa om svenska flaggan, försäkringskassan, svenska världsarv, jämställdhet, poliser och väldigt mycket mer. T P L

I skuggorna

av **Sara Lövestam**

I Sara Lövestams tredje bok har privatdetektiven Kouplan blivit hemlös. Allt han äger finns nu i en ryggsäck, och han måste hitta en plats som skyddar mot både regn och gränspoliser. Det är tufft, och inte ett bra tillfälle att ta ett nytt uppdrag. Flicka försvunnen heter den första delen, följd av **Bedragaren**. Till hösten kommer fjärde och sista delen i serien: **Hämnden**. ● ●

